

Suomen Rauhanliitto – Finlands Fredsförbund ry

Lausunto eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta

6.10.2016

Yleistä

Suomen Rauhanliitto kiittää valiokuntaa siitä, että siltä on pyydetty lausunto liittyen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon.

Selonteossa turvallisuuspolitiikka, ja vieläpä aika lailla sotilaallinen turvallisuus keskiössä, painottuu ulkopoliitiikan tavoitteellisuuden sijaan. Vaikka ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko on aiemmista poiketen eriytetty puolustuspoliittisesta selonteosta ja sen näin ollen tulisi nimenomaisesti keskittyä Suomen ulkopoliitiikan visioiden sekä tavoitteiden määrittelyyn, vaikuttaa, että ulkoasianministeriössä selontekoa on kirjoitettu "vanhan mallin mukaan" lähinnä maailmankuvauksena ja johdantona tulevalle puolustusselonteolle. Tämä on Rauhanliiton mielestä valitettavaa, koska ajassamme olisi suuri tarve Suomen ulkopoliitiikan tavoitteiden selkeyttämiselle ja kunniahimon tason nostamiselle esimerkiksi Suomen roolissa rauhan ja aseidenriisunnan aktiivisena edistäjänä.

Selonteon lähtökohta on Suomen ja Euroopan turvallisuustilanteen heikkeneminen. Rauhanliiton näkemyksen mukaan kyse on ehkä kuitenkin ennemminkin siitä, että kansainvälisen turvallisuuspoliittisen retoriikan kovennuttua, poliittisen ilmapiirin ollessa aikaisempaa kärjistyneempi ja Ukrainan konfliktin aiheuttaessa Venäjän ja lännen välien viilenemisen, on syntynyt mielikuva koko Euroopan turvallisuuden heikentymisestä, vaikka näin ei välttämättä ole. Rauhanliiton mielestä yhteistyövarainen turvallisuusajattelu on edelleenkin kestävä päälinjana suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Suomen on toimittava, jotta suurvaltapoliitiikan geopoliittisten intressien ajaminen ei valtaa uudestaan alaa kansainvälisessä politiikassa ja lähialueillamme.

Meneillään olevien kansainvälisten kriisien luonteen analysointi on Suomelle, joka on osa keskinäisriippuvaista maailmaa, välttämätöntä. On tärkeä arvioida pysyvätkö kriisit paikallisina, vai onko eskaloitumisen vaaraa, ja millä poliittisen vaikuttamisen työkaluilla ja keinoilla kriisit pystyttäisiin pitämään mahdollisimman paikallisina, miten niitä voisi hallita paremmin ja lopulta ratkoa.

Tilanteen kuvaus

Osiossa nimetään oikeita tekijöitä, jotka vaikuttavat turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen, kuten esimerkiksi ilmastonmuutos, väestönkasvu, kaupungistuminen, köyhyys ja luonnonvarojen ehtyminen. Kuitenkin sekä tilannekuvauksesta että selonteon tavoiteosiosta puuttuvat arviot siitä, mitä Suomi aikoo tehdä näiden suhteen, minkälaista tavoitteellista politiikkaa halutaan edistää. Nämä ovat kehityksen kuvauksia, skenaarioita, joiden suhteen

kehitys voisi ääritapauksissa johtaa sotilaallisiin kriiseihinkin, mutta joihin kuitenkin pääosin vaikutetaan ja varaudutaan muilla kuin sotilaallisin keinoin, ja joiden suhteen pitäisi olla tavoitteita, suunnitelmia ja tekoja osana aktiivista yhteistyövaraista globaalia ulkopolitiikkaa. Päinvastoin sotilaallisesti, näihin tekijöihin ja mahdollisesti jopa uhkakuviin, vastaaminen heikentäisi yhteistä turvallisuutta.

EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan onnistuminen

Selonteossa kuvataan näkemys Euroopan unionista, erityisesti sen yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, joka on hämmästyttävän optimistinen:

"Euroopan unionin sisäisistä haasteista huolimatta jäsenmaat ovat kyenneet yhtenäisyyteen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ja siten vastaamaan erilaisiin turvallisuushaasteisiin."

Vaikka unionin kyky yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja sen kehittämiseen onkin Rauhanliiton mielestä ehdottomasti tavoiteltavaa, lukuisten asiantuntijoiden mukaan nimenomaan EU:n kyky yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan harjoittamiseen on merkittävästi heikentynyt jo pidemmän aikaa. EU:n rooli esimerkiksi Syyrian sodan ratkaisussa on ollut marginaalinen, vaikka sen seuraukset ovat kohdistuneet kaikkiin unionin jäsenvaltioihin. Samoin EU:n Venäjä-politiikan muotoileminen on ollut ongelmallista.

On kyseenalaista, voidaanko Lissabonin sopimukseen sisältyvän keskinäisen avunannon lausekkeen toteutumista Pariisin terrori-iskujen jälkeen pitää yksinomaan onnistumisena. Osoittaahan lausekkeen soveltamiseen johtanut pakko sen, että EU ja sen jäsenvaltiot ovat epäonnistuneet integroimaan maahanmuuttajat osaksi yhteiskuntaan ja täten luoneet pohjaa syrjäytyneiden ryhmien radikalisoitumiselle. Tätäkin olisi voinut selonteossa arvioida.

Venäjä ja käynnissä olevien sotien sivuuttaminen

Selonteon tilannekuvaus kuvailee Venäjään liittyviä haasteita ehkä tarpeettoman yksipuolisesti. Venäjän arviointi on välttämätöntä, mutta keskittyminen Venäjän tavoitteisiin saavuttaa suurvalta-asema, sen toimiin Ukrainassa ja sen palaaminen geopoliittiseen etupiirijatteluun sivuuttavat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta olennaisia muita kysymyksiä, kuten Venäjän talouden kriisiytymisen. Öljyn alhaisen maailmanmarkkinahinnan, Venäjään kohdistettujen talouspakotteiden sekä sen talouden uudistusten lykkäämisen seurauksena jopa Venäjän talouden romahtamisen on mahdollista, mutta tämän selonteko jättää huomioon ottamatta.

Meneillään olevat sodat ja aseelliset kriisit selonteko sivuuttaa lähes täydellisesti. Syyria mainitaan selonteossa kaksi kertaa. Ensiksi Irakin kanssa ISIL:n yhteydessä ja toisen kerran Syyrian kemiallisten aseiden hävittämisen yhteydessä. Irak mainitaan vain kerran edellä mainitussa yhteydessä ja Afganistan kerran myös luvussa 5.10.

Syyriassa viidettä vuotta käynnissä olevasta sodasta ja sen aiheuttamista inhimillisistä kärsimyksistä ei sanota sanaakaan. Siihen ainoastaan viitataan luvussa 5.10 osana muuttoliikkeiden perussyihin vaikuttamisena. Sodat ovat pakolaisuuden keskeinen syy ja on perusteltua pyrkiä estämään sotien syntyminen sekä laajentuminen. Syyriassa kansainvälinen yhteisö on kuitenkin

osoittanut kykenemättömyytensä kriisin ratkaisemiseen ja tätä ongelmaa olisi Rauhanliiton mielestä pitänyt käsitellä myös selonteossa, mikäli tavoitteena todella on vaikuttaa muuttoliikkeiden perussyihin.

Relevantteja kysymyksiä, mutta ohuita vastauksia

Toimintaympäristön kuvaus päättyy kolmeen kysymykseen, jotka määrittävät, kuinka Suomi vahvistaa omaa turvallisuuttaan. Selonteon kysymykset ovat:

- Miten vaikuttaa arvaamattoman toimintaympäristön kehitykseen?
- Miten syventää yhteistyötä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa?
- Miten varautua vastaamaan maailmanlaajuisten kehityskulkujen uhkiin ja toisaalta hyödyntämään kehityskulkujen mahdollisuuksia?

Kysymykset ovat relevantteja, mutta selonteon niihin antamat vastaukset ovat pääsääntöisesti niin yleisiä, etteivät ne selkeästi kerro, mitä Suomi aikoo tehdä, eikä edes aseta mitään tavoitteita näiden suhteen.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärä

Ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämääräksi selonteossa asetetaan Suomen kansainvälisen aseman vahvistaminen, itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden turvaaminen, kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin parantaminen sekä yhteiskunnan toimivuuden ylläpito. Lisäksi todetaan, että "Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisenä tavoitteena on välttää joutumasta sotilaalliseen konfliktiin".

Tämä on Rauhanliiton mielestä tietenkin tärkeä julkituotu tavoite. Selonteon päämääräasettelu edustaa kuitenkin Rauhanliiton mielestä ennemminkin vanhakantaista turvallisuuspoliittista ajattelua. Sille on leimallista alueellisen koskemattomuuden korostaminen ja kansallisen identiteetin rakentaminen ulkoisten uhkien varaan sekä niiden kautta, vaikka päämäärän kuvauksen toisessa kappaleessa todetaan, että Suomi "harjoittaa aktiivista kahdenvälistä ja monenkeskistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa" sekä "edistää keskinäisriippuvuuksien maailmassa kansainvälistä vakautta, rauhaa, demokratiaa, ihmisoikeuksia, oikeusvaltioperiaatetta ja tasa-arvoa".

Keskinäisriippuvuuksien maailmassa kansalliset rajat ovat monella tapaa menettäneet merkitystään. Esimerkiksi tietoliikenteen toimivuus yli kansallisten rajojen on yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämätöntä varsinkin Suomen kaltaiselle pienelle maalle, jonka kansantaloudelle vienti on elintärkeä ja jonka pankki- ja rahoituslaitoksista merkittävä osa on ulkomaalaisomistuksessa.

Mielestämme Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämääränä tulisi ensisijaisesti olla kansainvälisen vakauden ja rauhan säilyttäminen ja sitä kautta Suomen itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden takaaminen.

Euroopan unioni

Euroopan unioni nostetaan selonteossa Suomen keskeisimmäksi kansainväliseksi viiteryhmäksi, kuten oikein onkin. Selonteon merkittävä puute on, ettei siinä oteta kantaa siihen, millaisia ratkaisuja Suomi haluaa tukea esimerkiksi Eurooppaan suuntautuvassa maahanmuutossa, unionin

yhtenäisyyden vahvistamisessa, EU:n sisäisen demokratian tai rahaliiton kehittämisessä. Kaikilla näillä on paitsi ulko- myös turvallisuuspoliittinen ulottuvuus.

Suomi voisi nostaa omaa ulkopoliittista profiiliaan ja osoittaa olevansa selonteossa mainittu "aktiivinen, käytännönläheinen ja ratkaisuhakuinen jäsenvaltio" kertomalla, millaisia ratkaisuja Suomi unionin jäsenvaltiona aikoo esittää ja aja.

Nyt ainoa EU:n politiikkalohko, josta selonteko esittää sisällöllisiä tavoitteita on unionin yhteinen puolustus. Rauhaliitto ei kannata EU:n militarisoimista, mutta pitää hyvänä jos EU-maat pystyisivät yhteistyön kautta vähentämään sotilaalliseen varusteluun käytettäviä panostuksiaan ja lisäämään kustannustehokkuutta niissä. Tämä olisi tärkeää, koska maailman sotilasmenot ovat kääntyneet kasvuun ja useissa maissa on paineita kasvattaa sotilas-/varustelubudjetteja. Tukholman kansainvälisen rauhantutkimuslaitoksen mukaan EU:n jäsenvaltioiden sotilasmenot ovat Britannia poisluettuna lähes yhtä suuret kuin Kiinan ja kaksi ja puoli -kertaiset verrattuna Venäjän sotilasmenoihin.

Se, että selonteko päätettiin antaa ennen Iso-Britannian Brexitiä aiheuttaa sen, ettei selontekoon olla saatu laisinkaan arvioita siitä miten Brexit vaikuttaa esimerkiksi unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämiseen, vaikka sillä voi olla aika suuretkin vaikutukset siihen.

Pohjoismainen yhteistyö ja puolustusyhteistyö Ruotsin kanssa

Puolustusyhteistyö Ruotsin kanssa saa selonteossa näkyvimmän roolin Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden välistä yhteistyötä käsittelevässä osuudessa. Pohjoismaista yhteistyötä käsitellään kahdessa kappaleessa, toisessa Pohjoismaisen puolustusyhteistyön, toisessa alueellisen turvallisuuden vahvistamisen ja kansainvälisen vaikutusvallan kasvattamisen näkökulmasta. Näinkö suppeaksi Pohjoismainen yhteistyö on Suomen ulkopoliitikassa kaventunut?

Ruotsin kanssa tehtävän sotilaallisen yhteistyön tavoitteeksi asetetaan muun muassa välikohtausten ja hyökkäyksen kynnyksen kohottaminen ja sitä kautta saavutettava Itämeren alueen vakauden lujittuminen. On mielenkiintoista, että sotilaallisen hyökkäyksen kynnyksen nostaminen määritellään puolustusyhteistyön tavoitteeksi tilanteessa, jossa kumpaankaan maahan ei kohdistu minkäänlaista sotilaallista uhkaa.

Suomen ja Ruotsin olisi järkevämpää panostaa Itämeren alueen vakauden vahvistamiseen ei-sotilaallisin keinoin. Ympäristöalan yhteistyön vahvistaminen, kaupan laajentaminen, liikenne- ja tietoliikenneyhteyksien kehittäminen sekä kansalaisten vuorovaikutuksen tukeminen ovat esimerkkejä yhteistyön muodoista, joilla voidaan vakauttaa Itämeren alueen tilannetta sotilaallista varustautumista tehokkaammin.

Suomen ja Ruotsin välinen sotilaallinen yhteistyö on sinänsä kannatettavaa, mutta sen päämääränä ei pidä olla sotilaallisen varustautumisen kiihdyttäminen, vaan esimerkiksi olemassa olevien voimavarojen tehokkaampi käyttö.

Yhteistyö Naton kanssa

"Suomen ja Naton yhteistyötä syvennettäessä otetaan huomioon, että kumppanuusyhteistyö ei sisällä 5 artiklan mukaisia turvatakuita eikä velvoitteita", selonteossa todetaan. Selontekoon kirjataan yhteensopivuuden kehittämisestä Naton kanssa: *"Yhteistyön kautta saavutettu yhteensopivuus varmistaa kuitenkin osaltaan, että mahdolliselle sotilaalliselle liittoutumiselle ei muodostu käytännön esteitä."*

Tämän jälkeen selonteossa todetaan, että "Suomi pitää yllä mahdollisuutta hakea jäsenyyttä Natossa seuraten tarkasti turvallisuusympäristönsä muutosta".

Ilmiselvästi hallituksen tavoitteena on nivoa Suomen puolustus niin tiiviisti Naton kanssa yhteensopivaksi kuin se laajennetun kumppanuusyhteistyön puitteissa on mahdollista ja että Suomen muodollinen jäsenyys on vain hyvin pienen askeleen päässä.

Suomen tulisi Suomen Rauhanliiton mielestä pitää huolta ja varmistaa, ettei Naton harjoittelu Suomen alueella, ja Suomen tuella lähialueilla, aiheuta turvallisuuspoliittisen tilanteen eskaloitumista, ja lisäksi vaatia Natolta aktiivisia turvallisuuspoliittista ilmapiiriä liennyttäviä toimia ja paluuta yhteistyövaraiseen turvallisuuspolitiikkaan.

Kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän vahvistaminen

Useissa kohdin selonteossa painotetaan kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän vahvistamisen tarvetta. Se on hyvä asia, sillä kansainvälisen oikeuden sekä kansainvälisten sopimusten, ihmisoikeussopimukset mukaan luettuna, sitovuus on merkittävästi heikentynyt verrattuna viime vuosituhannen loppuun. Muun muassa Krimin liittäminen osaksi Venäjää tai Britanniassa esitetty irtautuminen Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ovat esimerkkejä tästä kehityksestä.

Suomen mahdollisuudet kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän vahvistamiseksi olisivat kuitenkin paremmat, mikäli voimme osoittaa, että itse pidämme kiinni kansainvälisistä sopimuksista ja niiden velvoitteista. Huono sijoittuminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen langettavien päätösten tilastossa ei puhu tämän puolesta. Samaan aikaan, kun eduskunta käsittelee ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa, sekä sisäministeri että sisäministeriön kansliapäällikkö ovat julkisuudessa viestittäneet, ettei esimerkiksi paperittomille tulisi tarjota hätämajoitusta. Samoin hallitus valmistelee työttömien oleskeluluvan saaneiden kotoutumistuen leikkausta Kelan maksamaa työttömyysetuutta pienemmäksi ja on jo tätä ennen kiristänyt Suomen pakolaispolitiikkaa. Kansallisen perusoikeusjärjestelmän ja Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta tällaiset toimet ovat arveluttavia.

Kehityspolitiikan tavoitteet eivät toteudu

Selonteon mukaan kehityspolitiikka on tärkeä osa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Rauhanliitto on tyytyväinen, että selonteossa on ilmaistu sitoutuminen YK:n Agenda 2030 tavoitteisiin. Sitoutumisen uskottavuus kuitenkin horjuu kehitysyhteistyöhön tehtyjen rajujen leikkausten johdosta. Esimerkiksi selonteossa esitetty "oikeuspalveluiden takaaminen kaikille sekä

tehokkaiden ja vastuullisten instituutioiden rakentaminen" on kannatettava tavoite, mutta sen toteuttaminen erityisesti hauraissa valtioissa edellyttää pitkäjänteistä työtä sekä riittävää resurssointia, mitä hallituksen toteuttamat määräraholeikkaukset eivät tue.

"Rauhanvälitys ja dialogit ovat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan vahvistuva painopiste", selonteossa todetaan myös. Vahvistumista on kuitenkin vaikea havaita esimerkiksi hallituksen vuoden 2017 talousarvioesityksestä, sillä kriisinhallintajoukkojen määräraha supistuu 17 prosenttia ja siviilikriisinhallinnan rahoitus 23 prosenttia vuoteen 2016 verrattuna.